

Cs. Nagy Ibolya

A létezés képletei

Gál Sándor verseskötetéről

Cs. Nagy Ibolya
(1946, Budapest) irodalom-
történész, kritikus, szerkesztő,
József Attila-díjas

Zöldellő, dús vegetáció, életerős erdő színes fotóképe a könyv – inkább füzet – címlapján, csupa növendék, fiatal fa, átsüt az ágak, a levelek között a napfény. Olyan reményt sugalló, emocionálisan annyira derűt ébresztő a kép, hogy fel is villan az olvasóban: illő ez a verseskötet címéhez, vagy másképpen: ez a cím illik vajon a képhez? Mit, milyen érzelmi reakciót akart a szerző hangsúlyosabbá tenni? Vagy éppen így van jól: a kontraszt a lényeg? A különbség, a bonyolultság, a metaforikus értelmezhetőség sokfélesége? Mert a cím mögött szélesebb jelképi mező húzódik, hogysesem egy tündöklő erdő betéríthetné annak teljes szimbolikus tartományát?

Igen, hiszen a *létezés képletei* grammatikája, a többes szám eleve változatokat sejtet, a versek pedig, már olvasva őket, a *lét* és az *élet* (Gál Sándor nem feledi filozófiai szétválasztásukat) különb s különb metafizikai- és sorsjegyeit mutatják föl nekünk. A nagy életgyenlet *képletei* között ott vannak a tobzódó természeti szépség, az életszerető öröm, a folytonos megújulás, a lezáratlanság, a végtelenség tudatának, a nembeliség örökérvényű *lehetjeinek*, és az egyembernyi élet *nem lehetjeinek* együtthatói, változói: s ezt a kötet legelső verse (*A haladék*) azonnal tudunkra is adja. De ha nem suhan át a tekintetünk figyelmetlenül a borító hátsó két belső oldalán, világossá válik a kötet kivételesen sugallatos tipográfiai megtervezettsége is: jó társa volt a költőnek a fia, a fotókat készítő ifjabb Gál Sándor. Mert a címlap smaragd fái a hátsó fotón már sötétbe, feketébe borulnak,

fölöttük a lebukott nap vékony, távoli felhősávjával. S bent, mindkét fénykép az épp lemenő, de inkább csak lebukó-félben lévő napkorong vörös foltjaival olyasfélét üzen az olvasóknak: ez is a képlet egyik ismeretlenje, az estébe forduló alkony, a sötétség közeledte. Ám talán az a félúton pirosuló, egyik képen kisebb, a másikon teltebb és bíborabb napkorong nem is alábukni készül, hanem felkelőben látható? Nem esteledik, hanem hajnalodik? A látószög keletre nyílik s nem nyugatra? A képértelmezés az olvasóra testálódik: s ha mindkét kozmikus és poétikai változatot érvényesnek gondoljuk, ha az *örök visszatérés* Eliade-féle lételméleti tana is eszünkbe jut; és Babits megrendült kérdései is fölrémlelenek, drámai tévedéssel aligha lehetünk vádolhatók.

Kiváltképp nem akkor, ha a fényképek mellett a versek képeivel, poétikai alakzataival érvelünk: a lírai alany ugyanis nemhogy leplezné, tagadná, személyes nyíltsággal, vallomásos megrendültséggel elmondja mindenkinek, hogy: úton van. A költemények verbális ereje, a szó képalkotó varázsa, a képek fogalmi-intellektuális tartalmi, a művészi eljárásmodok, a poétikai szintek összekapcsolódása megteremtik Gál Sándor *idő-képzetének* (amely a kötet meghatározó, valójában egyetlen tematikai vonulata) jellegadó vonásait. S ez által megérlelik azt az olvasói tapasztalást, mely szerint a költő úton van ugyan, de éppen a mezsgyén, a határon, egy küszöbön tanyázik, az idő olyasféle pontján, ahol nem tudható, „meddig ér a világosság / milyen kiterjedésű a fény”, de tudható,

hogy az életútját vizsgáló ember már „a mélység sötétje fölött áll” (*A létezés képletei*). A fény és a sötétség, a nappal és az éj, az elmúlt és a maradék idő: a kötet verseinek foglalata, kerete, alap-invenciója, amely igen gyakran a természetre, s főképp a gazdag jelképi tartalmakat elbíró óriáscsillagunkra bízva a lírai közlendőt. Azt, hogy a „csillagközi vízesések / zuhatagiban” egyedül bolyongó poéta lételméleti, gondolati síkon és metaforák boltozata alá rejtve az élet nyereségeit és esélyeit latolgatja. A voltat és a majd-ot, az ismertet és a lehetségest, a megtörténtet és a várhatót.

Akkor, abban a kimerevithető pillanatban, amikor ez a mezsgye, ez a határ olykor „tűzkaréjú naplemente”, vagy a „kihunyó Nap vérző szíve”, s amikor „már nincs napfény és nincs még holdsugár”; az „égtáj / véres égő csík”; vagy csupán el nem feledhető „est-idő”, amikor „lángol az estéli égbolt”. Vagy épp ellenkezőleg: *nap-sugarakra fonódó légörvények*; „hajnali ködök” ezüstje; a „nap / néma tűz hajnali rezdülése”; és a „nap fényében vérré” változó „mézédes must”. De ennek a köztes létnek a jelképei a „napözönben”, a „felhők fodrai alatt” *köröző, villanó golyák* és *fecskék* is; ennek a benső időélménynek a metaforikus megjelenítője a *felkelő nap* „vérvörös izzású” *emelkedése*. Úgy is mondhatnánk: e kis könyv verseinek egyik különleges lírapoétikai sajátossága, eljárás módja a nagy teherbírású toposz, a Nap, következetes és bravúrosan árnyalatos használata.

Persze, nem először s nem csak a lírájában foglalkoztatja Gál Sándort az odaát, a „másik ég”, a másik idő, a „valón és a nem-valón” túlinneni világ; az „örök-bizonyos” halál; az „elmúlás leáldozó pillanata”. Az az állapot, egyben metafizikai kétely, hogy „semmi semmi sem tudható / hiszen bizonyosság nélkül e való” (*Az elrendelés szerint*). Bö évtizede már sűrűbben járja körül, éli és írja a *lét* és az *élet* filozófiai és roppant konkrét, a napi élethelyzetekhez kapcsolódóan tárgyias különbözőségeit, s ehhez a poézis lehetőségei mellett a próza, az esszé,

a naplójegyzetek, a tárca, az értekező próza s számos egyéb műfaj is a segítségére voltak, vannak. Nevezte már ezt a léthelyzetet *A tékozlás emlékeinek* (2008); *A rák évadának* (2010); s így is: *Mintha mindig alkonyat lenne* (2011). A nemlét felé tekintett, Isten felé is a *Kitágult nap* (2015), a *Most* (2016), az *Egy spondeus mögött a csend* (2016). (Ez utóbbi könyvet ugyanúgy a szülőfalu, Búcs önkormányzata jelentette meg, mint a jelen kötetet, ezt 2019-ben.)

Azonban a művek sugallta közérzet-kép, a helyzetrajz, a lélektani én-kép, a számvető, búcsúzó ember lírai vers-szituációi a költői, az alkotói lehetőségek számbavételének szándékával, a lelki rendbetétel igényét is fölmutatják. A még lehetséges, még elvégezhető feladatokat is megnevezik: ebben a könyvben, a mindössze tizennégy versben, versfüzérben hangsúlyosabb is az önbiztató akarat. A költemények valóban képletek, az idő pozitív és negatív számaival; életnyereségek és már biztos veszteségek, tudott hiányok egymáshoz mérésével; de a *szív-dobbanásnyi haladék* (ezt is az első vers tisztázza, mintegy előre, velünk) el nem fecsérrelhetőségének bizonyosságával egyúttal. Más, több ez a kis kötet férfiasan, könnytelenül bús őszikéknél, s nem beszél a költő – habár megérinti, s megvallja – a halál-élmény letaglózó, megsemmisítő erejéről sem. Pedig Gál Sándor át-átrándult már odaátra, „egyszer nem elég / én többször meghalok” – írja, a valóságot mondva a kötet két első sorában: az utóbbi évek műtétei, rosszulletek, betegségek, kórlapok „igazolhatnák” mindezt. Igazolhatnák, ha nem maga tárná föl olvasói előtt a bajokkal, fájdalomokkal kivert út elbizonytalanító ingatagságát: „arra jártam / hol a halál lépdel / s elmesélem / milyen volt / az a táj / ha majd egyszer / hazatérek / s ha megszólal / a csend és a magány” (*Légörvények*). Ez, a kötetet meghatározó alapélménye tehát érzelmi, filozófiai és poétikai változatok sokaságában ölt testet: a pillanatok bizonytalansága, a kozmikus tér és idő bizonyosságai-val, a pillanatokon túli világ és a jelenvalóság

tárgyias életmozzanatai, az idő mindenféle kiterjedése együtt, egymásba fonódva jelennek meg a költői víziókban. Többnyire számozott versfüzerekben. Mindegyik verselem másképpen és máshonnan faggatja az élményt, a költő körbejárja azt, szinte kóstolgatja, ízlelgeti, hámozza róla a rétegeket: „pilleszárnyak”-ban, „csupasz” történetek, mozaikok, gondolat-töredékek, mondhatnánk a máshonnan elorozott kifejezéssel: *forgácsok*, „ikonok”, ki nem fejthető versmagok, etűdök poétikai formáiban, s az igen gyakran egyszerű, reális lírai szövegtér a metaforikus töltettől izzik föl.

Nevet is adhatunk az érzelmek, létfilozófiai meditációk kibontott, feltépett rétegeinek. Az egyik mindenképpen az *egyedüllét-érzet*. Nem a társtalanság, a szeretett emberek hiánya motiválja, hanem az említett átmenet-lét tudata, a *behajózás-érzet*, a távolodás biztos érzete, amelyek az élmény olyan belső regisztereit szóltatják meg, amelyek ismeretlenek mások, a hozzá legközelebb állók előtt is. A megoszthatatlan magány szól például az *Egyedül* soraiból: „merre induljak egyedül” – kérdezi a költő, mert „nincs előttem irányt szabó mozdulat / és egyetlen lépésnyi biztonság sincs szememben / megérint a lezáródó mindenség sötétje”; s „nincs már semmi nyitható / ebben a leírhatatlan mostban”. *Húr-pendülésként* hallani véli az „elmúlás leáldozó” pillanatát. Az *Egy másik ég a magasság* és „mélység nélküli üresség” riasztó-fájdalmas képzele, a „mintha egykor / jártam volna arra”, de oda soha többet visszaút riadalma.

De *veszteségek*, említettük, hogy nagyon is valós *halál- emlékek* is versekké lényegülnek: a májusi, „havazó akácok” „mivé foszlott” illata; a „félíg-bedőlt gólyafészek / párját vesztett márárral”; az „égi magasba” „fölcsapódott / majd alázuhant” galambraj: mind a *volt*, a *nem lett* és az „ami maradt” veszteség-képei (*Hazátlan romok*). A kötet egyik *ikonja* (*Megtalált ikonok*), mint fuvallatnyi etűd, néhány tömör sorbanmondásban idézi föl az otthon képeit: a lugas *Noé bárkájaként* még örök kikötő, a „szőlővirágok

zöld csillag-parányai” még az időn-kivüliség biztonságos nyugalma sugallják: de mind a majdani veszteség-leltárt gyarapítja. Az *Eleitől fogva* versfüzére zsoldár-intenció. Az „érő almával rakottan” *borongó* október, az elmúlás és a természet teremtő-termő bőségének ellentétes képzeleivel, az emelkedés és a mélységek örök együttesének „eleitől fogva” *tudott, látott, érzett, élt* törvényének bizonyosságával is a „semmivé porladt” évtizedek, az „egésznek hitt valóság” *maradékának*, a „mindennek-hitt” teljesség romjainak keserű leltár-tételei. Ám ez a vers sem csak a *sötétség-alagútjának*, a halál érintésének, a valóságosan megtapasztalt, még ha pillanatnyi *semminek*, az odaátnak a versképe! A számvetés, az életút-leltár az „írás ideje” is. S éppen, amikor a „legnehezebb volt”, válik megtartó erővé az alkotás: „mert a vers ereje megtart / és akkor is élni fog / ha én már régen / nem leszek itt”. „Egy vers mennyit ér” – kérdezi a *Pilleszárnyak*ban korábban, több lesz tőle, vagy kevesebb a költőt szorító magány, s a kérdésben ott rejlik az is: több lesz-e tőle a majd hátrahagyott világ? Hinnie kell abban, hogy több: hogy a vers „arasznyi pilleszárny / örömmé röppenő / szépséges égi láng”.

A könyv egyik legszebb, legdúsabban rétegezett, elégikus finomsággal, lassan kibomló, de áradó vizualitású, olykor szinesztéziák halmozódó metaforáiból megszülető költeményének tetszik ez a hatrészes verscsokor. Amely az utolsó taktusaiban (mintha Kányádi Sándor kultikus versének Isten-képét, teremtő-képét is földézné, de Kosztolányi megrendült áhítatát is kihallani vélhetjük a sorokból) már egyetemes és magától értetődő metafizikai képletbe menti önmaga, egyembernyi létezése minden változó és állandó elemeit: „a kulcsfontok / a gerinc és a bordaívek / amíg maguk is / semmivé omolnak / s lesznek részei / a mennyei pornak / aztán ismét jönnek / teremtő erők / gyújtani új csillagokat / egy tisztább jövőt / benne nyugalma csendet / egy megélhetőbb emberi rendet”.